

Zlatko Dukić, knjiž.

NAD JEDNOM POSTDEJTONSKOM “UTAKMICOM”: NEKULTURA – KULTURA 14:0

U SVE NERAVNOPRAVNIOJ UTAKMICI DVA “tima” – Kulture i Nekulture – ova potonja odavno ubjedljivo vodi, uspijevajući svake izadejtonske godine zabiti po jedan efektnan gol. Slabašna, anemična, zaboravljena i ustranu tisnuta Kultura ne uspijeva još postići ni počasni pogodak, što se svakodnevno vidi, bespomoćno prihvata i ne nudi ni nagovještaj želje (mogućnosti) da se tu nešto izmijeni. Naprotiv, dosad više nego ubjedljiv rezultat u korist Nekulture može biti samo još ubjedljiviji

U sferi klasike se već podugo nalazi jedna vrsta informativno-intelektualnog testa. Situacija je, recimo, samo zamišljena, nigdje se i nikad nije stvarno odigrala, ali – nije nemoguća, što je za ovu priliku najvažnije.

Pitac pita sagovornika da li zna ko je prije osam godina bio predsjednik državne, federalne i kantonalne vlade. Pitani bude zatečen i zamisli se. Počne “mudro” lupkati kažiprstom po čelu, onda, ni najmanje mudro, šakom pređe preko lica i brade, jedva primjetno zatrese glavom i – naravno – bezvoljno prizna da ne zna odgovor na pitanje. Pitac, zatim, pita ko je za ovu zemlju

osvojio Oscara za igrani film, na šta upitani odmah, kao iz topa, ispali:

– Pa, Danis Tanović, što me to pitaš, svi to znaju!

E, tu smo usred suštine, koja se može iskoristiti kao vrlo zgodan šlagvort za početak razmišljanja na ovu temu: ko to pamti i koga, zapravo, danas uopšte briga za odgovor na pitanje ko (nam) je bio premijer ovog ili onog formata, kad znamo da je u “legendu” ušlo pravilo da se dotične persone ne pamte po dobru, kao što u istu sferu spada i to da se ova zemlja (po dobrom) u svijetu nije pročuła ni po jednom političaru – već po onima koji s politikom nemaju veze. Naprotiv...

Dakle, kultura, sport, ono što nije plod, niti (nus)produkt politike, to je legitimacija na koju valja računati, s kojom se ide u svijet i po čemu se – ne samo ovi prostori – najvalidnije, najautoritativnije i najubjedljivije predstavljaju.

Sve drugo je prazna priča. Luk i voda, narodski rečeno.

Kad sam s urednikom **Gračaničkog glasnika** dogovarao pripremu redova koje čitate, prioritetno mi je bila “zacrtana” ova,

vrlo indikativna ilustracija naših društvenih (ne)prilika. Logično, ako se zna da je jedno od njihovih najnepovoljnijih, čak najbolnijih, obilježja – upravo stanje u kulturi, s jedne, ali i odnos nadležnih prema tom stanju, s druge strane. (Učtiv po prirodi, uredniku sam, naravno, zahvalan za to što mi je ostavio odriješene ruke u promišljanju o ovoj temi, jer imamo prećutan dogovor da on ne mora biti saglasan sa baš svim mojim stavovima, dakle – ja odgovaram.)

Nepošteno bi bilo prema otužnom stanju u sportu da istovremeno govorim o tome i o kulturi. Zato ostajem samo u atarima kulture, s naročitim pogledom na "utakmicu" između dva afirmisana tima – Kulture i Nekulture. Generalno se brče, nimalo slučajno, neka vrsta atrofije – najprije u mnogim glavama – koja je obilježje odnosa prema kulturi. U zemlji s ovoliko političkih, ekonomskih, socijalnih itd. problema, samo donekle i samo uslovno je razumljivo (da li i prihvatljivo, ne znam) što se o kulturi govori uzgred, "pod tačkom razno". I, posebno, što se to praktično manifestuje tako da, pri svakom iznuđenom rebalansiranju ovog ili onog budžeta, na čelu spiska onih koji "stradaju" – redovno bude kultura.

Mirili se s tim ili ne, riječ je o činjenici s kojom živimo skoro deceniju i po. Kako koja godina prolazi, sve je neizvjesnije, teže i gore. Jer, ako se sjećamo, u neposredno poratnim godinama, kad se kroz brojne slavine u ovu zemlju slijevalo para sa mnogih strana, kultura je uspijevala "uštinuti" podosta sredstava, nije se kukalo, nije bilo žalopojki, ni približno tako komplikovano, neizvjesno i teško kao danas... Neki su, čak, skloni da sa žaljenjem uzdahnu za tim godinama, iako uzdasi – kao biološka, ali i psihološka operacija – nikad nikom nisu mnogo pomogli, a još manje su popravili prilike.

Na konkretnim, opipljivim primjerima ovdašnjih budžeta – opštinskih i Kan-

tonalnog – u ovoj, 2009. godini, to se zorno može ilustrovati. Cifre su tu drugorazrednog značaja, jer su nestalne, nesigurne i podložne promjenama. Što bi se uprošteno kazalo, čista varijabla. Predstojeći, recesijom i krizom izazvani novi rebalansi budžeta, opet će, posve je izvjesno, ionako umanjene pozicije za kulturu – još više smanjiti. To je, misle oni koji o tome odlučuju, neophodno. Drugog izlaza nema.

Osim što takvima do kraja baš i ne vjerujem, bliži sam tezi da se, ipak, radi o liniji manjeg otpora. Možda je pretjerano reći da se radi o neshvatanju kulture i njenog značaja. Još veće pretjerivanje bi bilo kazati da se radi o nekulturi. Jer, onda bih rizikovao optužbu da donosio odluku etiketiram nekulturnima... A oni to, svakako, nisu... Ili, možda, ipak jesu?

Ali, da se razumijemo, ne smatram ih ni najvećim, a kamoli jedinim krivcima, niti najodgovornijim za ovo stanje. Nije da ih branim, naprotiv, ali oni se ponašaju i rade samo – u duhu vremena i opšteprihvaćenih standarda. Naopakih, doduše, ali standarda... Pa im neke ovdašnje, vrlo plastične ilustracije odnosa prema kulturi i manifestacijama u kulturi – više nego obilno idu naruku. Prosto, u jednoj vrsti izopačene logike, osokole one, čiji je omiljeni običaj da nonšalantno odmahuju rukom, kad se postavi opravdan zahtjev za većom brigom (čitati: parama) za kulturu.

Najsvježiji, iz obilja mogućih primjera kojima je potpisnik ovih redova prisustvovao i rođenim očima (i ostalim čulima) ih registrovao, nedavno je **Deveti međunarodni festival "Pozorište bez granica"**, održan od 22. do 26. septembra u **Tuzli**. To je manifestacija, koju na plećima nosi grupa entuzijasta tuzlanskog **Draft-teatra**, udruženja nepopravljivih zaljubljenika u pozorište. Ustrajavaju tantalovski u mukama i naporima, bez para i bez dovoljno razumijevanja, ali – ustrajavaju u povezi vanju s prostorima, na kojima djeluju entuzijasti istog tipa u **Srbiji, Hrvatskoj, Slo-**

veniji, Crnoj Gori, Makedoniji... Osam predstava je ovdašnja publika imala priliku vidjeti u pet dana ovogodišnjeg festivala, pri čemu skrećem pažnju na riječ "**publika**": na ovogodišnjoj smotri, od svega je – publike bilo najmanje!

Dragan Tešić, nepoderiva alfa i omega Draft-teatra, glumac, pisac, režiser, čovjek koji je početak i kraj tog posla, ne komentariše ovaj podatak. Ali, strahuje od toga, kao i svaki drugi entuzijasta-kulturnjak, da će baš to biti ključni "argument" za one, koji će, na neki novi zahtjev za većom brigom i većim parama za kulturu, može biti brže-bolje "lucidno" reagovati:

– Ma, šta vi to više hoćete, kad na otvaranje izložbi slika bude dvadesetak, na pro-

mocijama knjiga malo više, a na premijerama pozorišnih predstava ili festivalima jedva pedeset glava?!... Kome to uopšte treba?

Slične "logike" se, i kad to ne kaže naglas, boje i drugi – recimo, mlađani tuzlanski glumci **Irfan Kasumović** i **Dragan Pirić**, koji su proljetos premijerno igrali **Dvije kristalne čaše**, antologijsku predstavu po vrlo aktuelnom tekstu hrvatskog književnika **Ivana Raosa**, ali – pred jedva pedesetak gledalaca u prostoru BKC-a u Tuzli, u kome je avetinjski zvrjalo još 200 praznih stolica!

Naravno, suvišno je reći da je rečena "logika" očajno iščašena i pogrešna. Vidi se to i po primjerima sa suprotnim predzna-

kom, koji su nerijetka odlika "provincije". **Gračanice**, recimo, gdje na promocije ili otvaranje izložbi dođe svako ko nešto znači u čaršiji, a pogotovo onaj kome je stalo do nekog sadržaja kulture. Vrlo je malo onih koji bi se tu obreli da bi pokazali novo odijelo, novu frizuru ili ekskluzivne cipele italijanske proizvodnje.

U **Tuzli**, nažalost, to je sve rjeđi slučaj. Ne to s odijelima, frizurama i cipelama, već – to da se masovno dođe na događaj, koji se zove sadržajem kulture. Dakako, to najviše govori o onima koji dođu, a još više o onima koji ne dođu. I to u sredini koja rijetko kad propusti priliku da se pohvali kulturnom tradicijom, podatkom da je intelektualna kolijevka, te da je broj intelektualaca – raznih profila – sa prijavljenim mjestom stalnog boravka ono zbog čega bi neko trebalo da zine od divljenja.

Zato to, držim, najviše govori o odnosu prema kulturi.

A sve zajedno, da prekratim, nalaže potrebu korjenite promjene sadržaja definicije *intelektualca*. Jer, osim što više nije jasno šta, zapravo, čini taj famozni sadržaj, nejasno je i ko spada u tu "stavku". Da li, po ustaljenoj i uprošćenoj inerciji, svi oni koji su završili fakultet, bilo koji, ili, pak, samo oni koji su knjizi, umjetničkoj slici, filmu, pozorišnoj predstavi – skloni i bliski zato što osjećaju *potrebu* za tim, a ne stoga da budu viđeni, eventualno uhvaćeni u kadar TV-kamere. Pa da tako udovolje svoju malograđansko-skorojevičku glad za tim da budu predmet pažnje i olajavanja u smislu "Vidi ga, bio u pozorištu, misli da je to najvažnije na svijetu, a znam – odakle je, kakav je bio, korijene i japiju mu znam!"...

No, ne budimo, unatoč svemu ovome, na kraj srca i nastojmo sve ovo što bi se dalo upakovati u temu kojom se bavim – gledati objektivnije, sa zemlje. Osim ofucanog – da je stanje u kulturi proizvod neregularnog, mjestimično haotičnog stanja u zemlji – objašnjenje koje "drži vodu" moralo bi se potražiti i u podatku da se na ni-

vou odlučivanja kod nas, u suštini, radi o prenaplašeno aktivnom učešću (uticaju i moći) notorno *nevičnih*, katkad talentovanih *neznalica* i, kratko kazano, *ordinarno nesposobnih*. Ne bih da se to nazove ni generalisanjem, ni politikantstvom, ni nihilističkim oponiranjem, ali, dopustite, imam stav o tome: sve dok se bude forsirao stranački podoban, omiljen i kod moćnika (na minderima) dobrostojeći kadar, pa, u znak priznanja i nagrade za to, bude usmjeravan i postavljan na poziciju u oblast s kojom nema tri čiste, a treba da odlučuje i presuđuje, umjesto da se potraže, jer postoje – nismo od juče! – oni koji su i upućeni, i znaju, i umiju, i hoće da nauče i dokazani su, sve dotle imaćemo (ne samo u kulturi) ne-stanje, nered, neizvjesnost i improvizaciju. Ili efektne događaje u kulturi, koji imaju izgled i domete *incidenata*, kao drugog, "umivenog" imena za slučajnost.

Ovako bi, najkraće rečeno, mogla biti iskazana dijagnoza, s elementima moguće terapije. No, to niti je dovoljno, niti će u kratkom roku išta bitnije promijeniti. Štaviše, uvjeren sam da se ni neki naredni izbori i njima proizvedena prestrojavanja, moguća ili nemoguća, odnosa političkih snaga – naprosto ne mogu automatski vezati s očekivanjem i nadom u poboljšanje stanja u kulturi.

Jednostavan je odgovor na pitanje – zašto. Zato što u ovoj zemlji – i tu dajem dodatni materijal za "argumentaciju" demagogizma i improvizatorima – uistinu kao kamen o vratu visi mnogo ozbiljnijih, težih i gorih problema, pa bi valjalo, zaista, biti optimista bez pokrića i vjerovati da će ikakvi promptni hirurški rezovi izazvati zao-kret u kulturi.

To, možda, jeste prepesimistička ocjena, ali – surov je odraz realnog stanja. Potpisniku ovih redova nije drago što je tako. Vjeruje da je to slučaj i s urednikom i redakcijom *Gračaničkog glasnika*, ali – tako je kako je... Manje je važno da li smo zadovoljni ili ozlojeđeni zbog nemoći pred tim faktima.

Mnogo važnije je shvatiti da su nedovoljno glasni, a nerijetko neaktivni ili uplašeni i zbunjeni oni koji od kulture i za kulturu žive i kojima nikako ne ide u prilog to što je sve "na dugu šapu" ili, još preciznije, svedeno na logiku "danikomad": gledaj da se šta ulovi i uradi danas, a sutra – ko zna...

I otužno i mučno je što se ovo mora kazati i priznati. No, još gore bi bilo licemjerno i oportunistički zatvarati oči pored tim, držati to u sebi i ništa ne preduzimati.

Ne samo da bi, u tom slučaju, rezultat "utakmice", koja se već četrnaest godina, na iscrpljujući način, igra između "timova" iz naslova bio još nepovoljniji po "ekipu" Kulture. Tada bi se otišlo još dalje (dublje) u proizvodnji neizvjesnosti, nestalnosti i potpune besperspektivnosti. I do kraja opravdala planska, sistematska i, ipak, osmišljena na dužu stazu osuđena kontraofanziva dobrog broja onih koji svoj otpor, ako ne i averziju prema kulturi i kulturnjacima, kao "čudacima", manifestuju baš-me-briga odnosom, demagoškim izgovorima i praktično pogubnim potezima. Uvijek uspijevajući naći izgovore za ono što pogrešno i kulturi nauštrb urade, pravdajući to vanjskim i unutrašnjim razlozima, a nikad onim što je "na sonu" – svojom elementarnom ne-potrebom, nezainteresovanošću i svojim učmalim, zaparloženim, katkad napadno ulojeno-zadriglim neimanjem i elementarnog osjećaja *trebanja* kulture i onoga što ona znači.

A znači i značice uvijek, bar u normalnim zemljama, mnogo više nego što to mogu zamisliti oni koji klimaju glavom, biva puni su razumijevanja, ali – kad zatreba – okrenu glavu i zavrnu slavine.

I definitivno, bez iole realnih izgleda za promjenom sebe, a to znači i svog odnosa prema kulturi, pothranjuju ovdašnju, višestruko dokazanu i brutalno potvrđenu istinu: za razliku od nepismenosti, koja se može "izliječiti" opismenjavanjem, najprije učenjem slova, nekultura se ne liječi učenjem nikakvih lekcija, niti naporom onih koji se ponašaju kulturno – a zna se da je kultura opšte stanje, opšti pogled, opšta slika prilika i neprilika – već "ljekovima", koji podrazumijevaju da se kulturnjaci bave svojim poslom, a da im oni koji u državi odlučuju stvore uslove za to. Bez toga, nekultura ostaje bolest, koja se sa individualnog očas prenosi na kolektivni plan, preraštajući u standard, u prihvaćen kliše ponašanja, u poželjnu naviku i stil.

Na tom mjestu dođe kraj. I priče na ovu temu, a posebno priče o nepromišljenom, štetnom, maćehinskom odnosu prema mladim naraštajima – koji bez kulture ostaju invalidi, a poroci jedva čekaju da ih prigrle u zloslutni, nerijetko tragičan zagrljaj.

Što je, međutim, tema, koja, ma koliko za ovu, ipak zaslužuje posebno promišljanje i baška tretman.